

ماfi مروّف و ماfi هاوولّاتي

قهرهني قادري

ناسيني ماف، سهرهتاي هولدانه بو ژيان و نازاد بيركردنه وه، ههروهها دهستيكيشه بو چفاكيكي گهشه سهندوو. دهسته بهر كردني مافه كان، گه شه ي تاك و هه لداني كومه له. چفاكيكي به هيز، له گره وي تاكه به هيز و وشياره كانيدايه.

ئاگادار كردنه وه ي هاوولّاتيان سه بارهت به ماف و ئهركه كانيان، ههروهها پاراستن و بهرگري كردنيان له لايه ن حكوممه ته وه، پله ي ئاسايشي نه ته وه يي، كومه لايه تي و تاك له ولّادا بهرز و بهرزتر ده كاته وه. ههردوو چه مكي "ماfi مروّف" و "ماfi هاوولّاتي" يش، راسته وخو پهبه ندييان به ماف ي ژيان و نازاد ييه كانه وه هه يه.

"ماfi مروّف" (Human rights) كومه له مافيكن كه ژياني مروّفايه تي ده گرنه وه؛ ئه ميش رهنگ، چين، نه ته وه، ئايين و، ته نانهت بير و هزر يش نانا سيّت و پانتايي جيهانيشي داگير كردوو. له هزره بنه رته ييه كاني ليبراليزمدا، ماف ي ژيان و نازاد بوون، به ماف ي سروشتي ئه ژمار ده كرين. حكومه ته كان بهر پرسن له دا بين كردن و پاراستني ئه و مافانه، ههروهها ئهركي هاوولّاتيانيشه كه بهرگري له و مافانه بكن و په رهيان پي بدهن.

ماfi ده ربرين و نووسين، خو پيشان دان، خو يندن، ماف ي ژيان، ماف ي پو شيني نازادانه ي جلو بهرگ و گه لاله كردني شيوازي ژيان، هه نديك له مافه بنه رته ي و سه ره تاييه كاني ماف ي مروّفن. بنه ما سه ره كييه كاني ماف ي مروّفيش له سه ر ئه م چوار كوله كه يه بنيات نراوه: "سه روه ري ياسا" (به رامبه ري مروّفه كان له به رده م ياسا) دا، "سه روه ري عه قل و ئاوه ز" (نه ك ئايديو لوز ييه كان)، "مروّف ته وه ري" (مروّف سه رچاوه ي ده سه لاته) و "گرنگي و ده وري تاك، كه له دهنگي زورينه دا خو ي ده دو ز يته وه، به لام "ماfi كه مينه" يش پاريزراو ده بيت.

له بهر ئه وه، ماف ي مروّف ناوچه يي نييه و سنوور به زي نه، چونكه شتيك نييه به ناوي ماف ي مروّف ي روظاوي، ماف ي مروّف ي روظه لاتي، ماف ي مروّف ي ئيسلامي، يان ماف ي مروّف ي مه سيحي. له جيهاني ئه مپرو دا، ژيان و نازادي مروّفه كان، ته نانهت ديمو كراسييش، به پي پيوه ري ماف ي مروّف هه لده سه نكي نديرين. هه نديك له تويزه راني ماف ي مروّف ده لين: "به يان نامه ي جيهاني ماف ي مروّف باس له ماف ي مروّف ده كات، نه ك له به هاكان."

ماfi مروّف گه رچي جيهانييه و سنوور نانا سيّت، به لام ده كريت و پيوسته له چوارچيوه يه كي نه ته وه ييشدا ره چاو بكر يت و، هه م هاوولّاتيان فيري مافه كاني مروّف بن و هه ميش دامه زراوه كاني حكومه ت رابه يندرين، كه بهرگري له و مافانه بكن.

"ماfi هاوولّاتي" (Citizenship rights) كومه له مافيكن كه له چوارچيوه ي جوگرافيايه كي سياسي دا ليك ده درينه وه و، هاوولّاتيان ي ئه و ولّاته يش به گو يره ي ياسا ده بنه خاوه ني ماف ي وه كوو: ماف ي ژيان، كار كردن، راده ربرين، خو يندن، ماف ي ژنان، زمان، به شداري له پرؤسه ي سياسي، گه شه ي تاك و

گروپ۔ کہ له چوارچۆوهی مافه مهدهنی، سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تییه کاندای جیگه یان ده بیته وه. کۆمه لئاسان له بواریدا، بهردهوام باس له دهستووری گشتیی ولاتان دهکهن. له جیهانی سهردهمدا، ناکرێ باس له دهستوورێکی گشتیی عهقلانی و دیموکراتیک بکریت، بهلام باسی بنه ماکانی مافی مرۆفی تیدا نه کریت. گهرچی ویکچوون لهو دوو چه مکه (مافی مرۆف و مافی هاوولاتی) دا گه لیک زۆره، بهلام بواری کاری مافی هاوولاتی، دهوله تیکی دیاریکراو دهگریته وه.

دهستووری گشتیی ولاتیک، گریه سته که له نیوان دهوله ت و هاوولاتی ولاتیکی دیاریکراو، که به پیی یاساکانی ولات ریک دهخریت. مافی هاوولاتی، باسی سه ره کیی سیسته می حوکمرانییه و په یوه ندیی به هاوولاتیان و دهستووری گشتیی وه هیه، بهلام مافی مرۆف، ره هندی جیهانی هیه و ته نانه ت دهوری “سه یوانه ی یاساکان” له یه که نه ته وه ییه کانی شدا دهگریت. کۆچه ران له ولاتانی په نابهره رگر، ههر له سه ره تادا له هه ندیک مافی هاوولاتی بیبه شن (ناتوان له دهنگدانه کاندای به شداری بکه ن)، بهلام له چوارچۆوهی مافی مرۆفدا ژبان به سه ره ده بن.

شاره زابوونی هاوولاتیان (تاک) به ماف و ئه رکه کانیان، که ده بی ئه وانیش به یاسایی بکرین و یاسا پاریزگار یان لی بکات، هه م که سایه تی تاک دهسته بهر دهکات، هه میش بنه مای چقاکیکی دیموکراتیک، رۆ ده نیت. ئه مه یه کیکه له بنه ما سه ره کییه کانی حکومه تی یاسا و سه ره وه یی یاسا. بۆ گه یشتن به مه میش، ده بی حکومه ت و دامه زراوه کانی، ریکخراوه کانی کۆمه لی مه ده نی و ئامرازی راگه یاندنی گشتی، رۆلی سه ره کی ببین.

هاوولاتیان خاوه ن مافی یاسایی، که په پره وی له یاسایش دهکهن، بناغه ی کۆمه لگه یه کی دیموکراتیک و عهقلانی که تیدا کیشه و گرفته کان به ریکه یه کی هیمنانه چاره سه ره ده کرین، ههروه ها مه ودای نیوان هاوولاتیان و ده سه لاتیش که متر و که متر ده بیته وه و، ئاسایشی نه ته وه یی ولاتیش به هیزتر و به رزتر ده بیته وه.

ئازادی و یاسا، له بنه ماکانی کۆمه لگه یه کی دیموکراتین، که ده گه رپه ته وه بۆ هه ردوو واتای مافی مرۆف و مافی هاوولاتی. هاوسه نگی له نیوان ئازادی و یاسادا، له کاره هه ره گرنه گه کانه و، ئه وه میش ئه رکی حکومه ته کانه که هاوسه نگیه کی عهقلانی له نیوان ئه و دوو چه مکه دا چی بکه ن.

بۆ ئه وه ی حکومه تی هه ری می کوردستان بتوانیت به پلانه وه لهو بواریدا هه نگاو هه لی نیت، پیویسته هه ره له سه ره تادا زانیاری سه به ره ت به مافی مرۆف و به یاننامه ی جیهانی مافی مرۆف به شیوه یه کی سیسته ماتیک و به رفراوان بلاو بکاته وه و کاری بۆ بکات، ههروه ها کارمه ندانی داموده زگه حکومه یه کانی (له ئه نجمه نی وه زیرانه وه بگره تا ده گاته کارمه ندانی ئاسایی) رابه ی نیت که به رگری له مافی هاوولاتیان و مافی مرۆف بکه ن.

ریکخراوه کانی کۆمه لی مه ده نی، ئامرازی راگه یاندنی گشتی به گشت لقه کانییه وه، کۆر و کۆمه لی رۆشنیری و ئه کادیمی، ههروه ها داموده زگه هزرییه کان، ده توانن رۆلی گه لیک جددی له ناسینی ماف له هه ری می کوردستاندا بگپرن.

هاوسه نگی له نیوان “یاسا” و “ئازادی” دا له ئه رکه هه ره قورسه کانی حکومه ته، چونکه “یاسا” به بی

“ئازادى”، چقاك دەخنىكىيىت و، “ئازادى” يش بهبى “ياسا”، كۆمەل بەرەو ھەلدېر دەبات؛ بۆيە ئەم دووانە
(ياسا و ئازادى) دووانەن و پىكەوہ مانا دەدەن!

سەرچاوەکان:

[/https://fa.amnesty.org](https://fa.amnesty.org)

<https://ir.voanews.com>

<https://www.sida.se>